

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут агротехнологій, селекції та екології

Кафедра селекції, насінництва і генетики

**МАТЕРІАЛИ І ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ**

**“СУЧАСНІ НАПРЯМИ ТА ДОСЯГНЕННЯ СЕЛЕКЦІЇ І
НАСІННИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КУЛЬТУР”,
ПРИСВЯЧЕНОЇ 75-РІЧЧЮ ЗАСНУВАННЯ КАФЕДРИ
СЕЛЕКЦІЇ, НАСІННИЦТВА І ГЕНЕТИКИ**

15 травня 2023 року

ПОЛТАВА – 2023

УДК 631.527: 631.53

Сучасні напрями та досягнення селекції і насінництва сільськогосподарських культур: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, присвяченої 75-річчю заснування кафедри селекції, насінництва і генетики / Редкол.: М.М. Маренич (відп. ред.) та ін. Полтава: ПДАУ, 2023. 199 с.

У збірнику тез наведено результати наукових досліджень науково-педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти Полтавського державного аграрного університету, а також здобувачів та науковців науково-дослідних установ НААНУ та закладів вищої освіти МОН України.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Маренич М.М. – директор навчально-наукового інституту агротехнологій, селекції та екології, професор кафедри селекції, насінництва і генетики, д. с.-г. н., професор;

Тищенко В.М. – завідувач кафедри селекції, насінництва і генетики, д. с.-г. н., професор;

Білявська Л.Г. – професор кафедри селекції, насінництва і генетики, д. с.-г. н., професор;

Кулик М.І. – професор кафедри селекції, насінництва і генетики, д. с.-г. н., професор;

Баган А.В. – доцент кафедри селекції, насінництва і генетики, к. с.-г. н., доцент;

Шокало Н.С. – доцент кафедри селекції, насінництва і генетики, к. с.-г. н., доцент;

Криворучко Л.М. – доцент кафедри селекції, насінництва і генетики, к. с.-г. н.;

Юрченко С.О. – доцент кафедри селекції, насінництва і генетики, к. с.-г. н., доцент;

Рибальченко А.М. – доцент кафедри селекції, насінництва і генетики, к. с.-г. н.;

Барат Ю.М. – доцент кафедри селекції, насінництва і генетики, к. с.-г. н.;

Четверик О.О. – ст. викладач кафедри селекції, насінництва і генетики, к. с.-г. н.;

Рожко І.І. – ст. викладач кафедри селекції, насінництва і генетики, доктор філософії.

Рекомендовано до друку засіданням вченої ради Навчально-наукового інституту агротехнологій, селекції та екології ПДАУ, протокол №10 від 19 травня 2023 року.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ТА ДОСЯГНЕННЯ У СЕЛЕКЦІЇ РОСЛИН

Тищенко В.М., Криворучко Л.М., Дубенець М.В., Колісник А.В. ІСТОРІЯ І СЬОГОДЕННЯ СЕЛЕКЦІЙНОГО ЦЕНТРУ ПОЛТАВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО АГРАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ	9
Білявська Л.Г. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ НАУКОВОЇ ЛАБОРАТОРІЇ СЕЛЕКЦІЇ, НАСІННИЦТВА І СОРТОВОЇ АГРОТЕХНІКИ СОЇ В ПДАУ МОН УКРАЇНИ	11
Барилко М.Г., Захаренко В.А. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ТА СЬОГОДЕННЯ В СЕЛЕКЦІЇ ГОРОШКУ ПОСІВНОГО (ЯРОГО) НА ПДСГДС ІМ. М.І. ВАВИЛОВА ІС І АПВ НААН	14
Білявська Л.Г., Білявський Ю.В. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СЕЛЕКЦІЇ СОЇ ТА ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ НА ПОЛТАВЩИНІ	17
Головаш Л.М., Роговий О.Ю. КОЛЕКЦІЯ ТЕХНІЧНИХ КУЛЬТУР УСТИМІВСЬКОЇ ДОСЛІДНОЇ СТАНЦІЇ РОСЛИННИЦТВА - ЕТАПИ СТВОРЕННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ	19
Самородов В.М., Поспелов С.В., Глущенко Л.А., Куценко Н.І. ЛІДІЯ ШЕЛУДЬКО (1937-2019): ІМ'Я В ЛІТОПИСІ СЕЛЕКЦІЙНОЇ НАУКИ УКРАЇНИ	22
Алдошин А.В., Білявська Л. Г. КАЛАШНИК МИКОЛА СТРАТІЙОВИЧ – МУЖНЯ І ПОРЯДНА ЛЮДИНА, ХОРОШИЙ ОРГАНІЗАТОР І НАУКОВИЙ КЕРІВНИК	26
Торбанюк М.В. ІСТОРІЯ ПОХОДЖЕННЯ ТА СЕЛЕКЦІЙНІ АСПЕКТИ КУЛЬТУРИ ПОМІДОРА	27
Харченко Ю.В., Кочерга В.Я. СТАНОВЛЕННЯ ТА СЬОГОДЕННЯ СЕКТОРУ КОРМОВИХ КУЛЬТУР УСТИМІВСЬКОЇ ДОСЛІДНОЇ СТАНЦІЇ РОСЛИННИЦТВА	30
Єгоров Д.К., Циганко В.А., Єгорова Н.Ю. ПРАКТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЕФЕКТУ ГЕТЕРОЗИСУ У ЖИТА ОЗИМОГО	33
Коваленко Н.П., Поспелова Г.Д., Шерстюк О.Л. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СЕЛЕКЦІЇ ГЛАДІОЛУСА	35
Білявська Л.Г. ШЛЯХ ВИДАТНОГО СЕЛЕКЦІОНЕРА З СОЇ (до 117-річчя з дня народження селекціонера Анастасії Кирилівни Лещенко)	38
Косенко Н.П. ПЕРСПЕКТИВНІ СОРТИ ТОМАТУ ПРОМИСЛОВОГО ТИПУ	40

ІСТОРІЧНІ АСПЕКТИ СЕЛЕКЦІЇ СОЇ ТА ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ НА ПОЛТАВЩИНІ

**Білявська Л.Г., професор кафедри селекції насінництва і генетики,
д. с.-г. н., професор**

Білявський Ю.В., к. б. н., старший науковий співробітник

Полтавський державний аграрний університет

Перша інформація в Україні про сою була опублікована П.Г. Подобою та Мельниковим у 70–ті роки XIX ст. в «Записках Императорского общества сельскохозяйственной южной России». Їми одержано в умовах Херсонщини та Криму 200 пудів зерна із десятини. Вже у 1878-1883 роках Л.А. Черноглазов почав її вирощувати у Кобеляцькому повіті Полтавської губернії й одержував врожай по 82-144 пуда з десятини. У 1882 р. насіння сої експонували на Констянтиноградській ярмарковій сільськогосподарській виставці господарств, власниками яких були члени Полтавського сільськогосподарського товариства (1865-1920 рр.). На Полтавській сільськогосподарській виставці у 1883 р. експонувалось насіння сої та олія. Журнал «Хуторянин» (видавництво Полтавського сільськогосподарського товариства, 1899 р.) надавав оголошення про реалізацію насіння сої Овсинського. Насіння сої Овсинського чорної пропонувала Піщано-Балянська економія князя В.С. Кочубея. З тих пір її почали вирощувати в багатьох поміщицьких господарствах [1]. В 1884 р., на одеській сільськогосподарській виставці були представлені рослини сої і продукти її переробки. У 1885 р. закладено дослід із колекційних зразків сої Коншина (м. Київ). У кінці минулого сторіччя І.Є. Овсинський (1893 р.) привіз з Китаю кілька зразків досить скоростиглої сої, з яких протягом шести років шляхом добору вивів ранні сорти, які в подальшому, вивчали в Росії, Західній Європі та США, де вони стали джерелом для отримання вихідного матеріалу в селекції цієї стратегічної культури. Перші виробничі посіви сої у Полтавській області займали в 1926 р. - 0,5 тис. га. За даними Г.П. Тупикової (1930 р.), до 1926 року врожаї сої у Полтавській губернії був у межах 1,3-2,4 т/га, у Харківській – відповідно – 1,3-1,9 т/га.

У 1926-1927 роках на Полтавській дослідній станції вивчали наступні зразки та сорти сої: китайська №199 (1,45 т/га, 32,89% протеїну, 22,04% жиру), Жовта місцева (1,44 т/га, 32,42% протеїну, 20,52% жиру), китайська №111 (1,33 т/га), №199в (1,3 т/га, 29,22% протеїну, 23,17% жиру), Чорна місцева (1,24 т/га, 34,95% протеїну, 20,44% жиру), китайська №62 (1,12 т/га), №118 (1,0 т/га). Найбільший урожай насіння було отримано від скоростиглих сортів сої. У 1928 році на дослідній станції розпочали вивчення агротехніки сої. Максимальний врожай (1,31 т/га) було отримано при сівбі 20 травня [2, 3].

У 1927 році П.П. Бордаков на дослідному полі Полтавського сільськогосподарського політехнікуму (нині ПДАУ МОН України) вивчав

колекцію з 19 сортів сої [4]. З 1928 по 1935 роки професор Бордаков П.П. очолював селекційну роботу з соєю на колишній Харківській державній селекційній станції (нині інститут рослинництва ім. В.Я. Юр'єва). Створений ним полтавський сорт Староукраїнська №1 було районовано у 1933 році [5].

В подальшому, створенням нових сортів і їх поширенням на Полтавщині займалася відома в Україні селекціонер Анастасія Лещенко, авторка 21 сорту сої, яка навчалася і закінчила сільськогосподарський інститут (1924-1927 рр., м. Полтава). Після закінчення навчання (отримала диплом агроном-рільник) працювала викладачем у рідному навчальному закладі. В той період вона й захопилася соєю звичайною. В 1932 році вона вступила до аспірантури при Харківському Інституті рослинництва.

У 70-х роках минулого століття завдяки ентузіазму працівника Полтавської державної дослідної станції ім. М.І. Вавилова В. Наріжняка на Полтавщині сіяли по 20 тисяч га сої на рік. Він розробив технології, що дозволяли отримати 25-30 ц/га насіння і 250-300 ц/га зеленої маси цієї культури, був одним із організаторів Української соєвої асоціації.

На Красноградській дослідній станції, яка з 1910 року була опорним пунктом Полтавської дослідної станції, селекційна робота з соєю була розпочата у 1934 році. А вже у 1938 році на державне сортовипробування було передано 5 сортів сої гібридного походження: Квітка, Норма, Правда, Праця, Киянка. В довоєнний час селекцією сої керував професор С.І. Чорнобривенко. Із кінця 70-х років до середини 80-х рр. селекційну роботу з соєю на станції проводив Ю.Ф. Киричек. Для отримання нового вихідного матеріалу він застосовував внутрішньовидову та віддалену гібридизацію, а також мутагенез. Його учениця Л.Г. Білявська під час виконання програми аспірантської підготовки у 1987 році на Красноградській дослідній станції розпочала дослідження з питань адаптивної селекції. Нею проводився пошук і виявлення джерел адаптивності до несприятливих факторів навколишнього середовища. На першому етапі адаптивної селекції із матеріалу, створеного під керівництвом Ю.Ф. Киричека, виділено високопродуктивні лінії з сприйнятною нормою реакції на лімітуючі фактори навколишнього середовища, які за підсумками державного сортовипробування були зареєстровані як сорти [6, 7].

З 2001 р. селекційну роботу на Полтавщині веде доктор с.-г. наук, професор кафедри селекції, насінництва і генетики Полтавського державного аграрного університету МОН України – Білявська Л.Г. Нею створені високопродуктивні лінії та сорти з сприйнятною нормою реакції на лімітуючі фактори навколишнього середовища. Отримано авторські свідоцтва на сорти сої: Аметист, Агат, Артеміда, Алмаз, Антрацит, Вінні, Вежа, Адамос, Александрит, Авантюрин, Аквамарин, які відповідно занесені до Реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні.

Великий історичний досвід вирощування культури, наявність високоадаптованих (традиційних) врожайних сортів, в тому числі полтавської селекції, сприяють зміцненню продовольчої безпеки України та зростанню її попиту.

Список літературних джерел

1. Самородов В.М., Кигим С.Л. Полтавське сільськогосподарське товариство (1865-1920 рр.): історія, звичаї, першопостаті / наук. ред. В.М. Самородов. Полтава: Дивосвіт, 2015. 160 с.
2. Труды Полтавской Областной с.-х. опытной станции. Полтава, 1928. Вып. 70.
3. Гриб Н.И., Чуйко В.К. Полтавская ордена Трудового Красного Знамени сельскохозяйственная опытная станция им. Н.И. Вавилова. К.: Лыбидь, 1991. 232 с.
4. Записки Полтавського сільськогосподарського політехнікуму. Полтава. 1927. Т. 1. С. 319–324.
5. Вергунов В.А., Петренкова В.П., Ожерельєва В.М. Харківський науковий центр з селекції сільськогосподарських культур: історія та сьогодення. Наукове видання: ДНСХБ, ІР ім. В.Я. Юр'єва, наук. ред. В.В. Кириченко. Х., Магда «LTD», 2007. 160 с.
6. Білявська Л.Г., Білявський Ю.В. Історичний шлях становлення Красноградської дослідної станції як наукової установи (до 100 річного ювілею). *Історія освіти, науки і техніки в Україні: Матер. VI Всеукр. конф. молод. уч. та спеціал.* 27 травня 2011 р. м. Київ: НААН, ДНСГБ, редкол.: В.А. Вергунов та ін. К., 2011. С. 32–33.
7. Білявська Л.Г. Селекція сої в Полтавській державній аграрній академії. *Зрошуване землеробство. Міжвідомчий тематичний науковий збірник.* Херсон, «Атлант». 2009. Вип. 51. С. 151–154.

КОЛЕКЦІЯ ТЕХНІЧНИХ КУЛЬТУР УСТИМІВСЬКОЇ ДОСЛІДНОЇ СТАНЦІЇ РОСЛИННИЦТВА: ЕТАПИ СТВОРЕННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ

Головаш Л.М., молодший науковий співробітник
Роговий О.Ю., молодший науковий співробітник

Устимівська дослідна станція рослинництва Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААНУ

Збереження біорізноманіття займає особливе місце серед головних екологічних проблем сучасності. Людство стає свідком вимирання видів, яке може стати найбільшим в історії життя на Землі. Подальше скорочення біорізноманіття може привести до дестабілізації біоти, втрати цілісності біосфери. Рівень ставлення нації до біорізноманіття є інтегральним показником її духовності [1-2].